

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Antonii Florebelli De Vita Jacobi Sadoleti S. R. E. Presbyteri Cardinalis
Commentarius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

ANTONII FLORE-
BELLI DE VITA IACOBI SA-
DOLETI S. R. E. PRESBYTERI CAR-
dinalis Commentarius.

IACOBVS SADOLETVS Mutinæ natus est,
loco honesto, & vrbe Cisalpina Gallia impri-
mis nobili. Parens ei Ioannes Sadoletus fuit:
homo ea vitæ ac morum integritate, eaque iuris ciuilis
ac Pontificij scientia, vt iudicari hand facile posset, vtrū
melior esset, an prudentior. Is cum Ferraria, vbi apud
Herculem, eius ciuitatis Ducem, autoritate & gratia
multum valuit, ius ciuile magnis præmiis, maiore nomi-
nis sui celebritate & laude publicè doceret, filium suum
ipsi disciplinis ac literis, quibus puerilis imbui ætas solet,
diligenter instituendum curauit. Erant tum in ea vrbe
omnium liberalium artium magistri ac doctores egre-
gi. In his Nicolaus Leonicens, qui non scientia solū
medicæ artis excelluit, sed philosophiam etiam magna
cum laude professus est. Eum Iacobus penè etiam puer
Aristot. libros de morib. publicè interpretantem audiit.
Tantam nam propter admirabilem ingenij vim profec-
erat, vt qua arte ceteri laborare in linguis discendis
solent, ea Græcæ ipsè & Latinas literas egregiè callens,
nobilissimi omnium philosophi præcepta cognosceret.
Hunc tali ingenio præditum, atque ita institutum, pater
amplecti iuris ciuilis studium voluisset (plerunq; enim
hoc it, vt parentes quibus ipsi artibus & studiis dediti
suerint, eisdem liberos suos operam dare cupiant) sed ta-
men naturæ eum, & studijs suis obsequi passus est. Ete-
nim

nim egregius adolescens maiorum iam & grauiorum artium studio tenebatur: eloquentiæ enim & philosophiæ amore exarserat. Itaque Ciceronem sibi, & Aristotelem penitus cognoscendos proposuerat: quorum ex altero philosophorum omnium principe, rerum cognitionem, ex altero Latinæ eloquentiæ parente, orationis elegantiam & copiam hauriret. Nec verò non poetices etiam studiosus fuit: in qua quidè quantum excellere potuerit, si ei se studio penitus dedere voluisset, complura quæ ab eo adolescente facta sunt poemata declarant. Itaq; illud in primis, quod C V R T I V S inscribitur: ex quo intelligi licet, graue eum, & grandiloquum (vt ita dicam) poetam euasurum fuisse. Is cum ætate iam aliquantum processisset, & ipsam ætatem virtute ac doctrina longè anteciret, patris voluntate Romam se contulit, Alexandro sexto Pontifice Maximo. Amplissimi tum Romanæ ecclesiæ ordinis virtute atq; exiustimatione princeps & erat, & omnium iudicio habebatur, Osiuterius Carafa Neapolitanus: ab eo cupidissimè statim in fidem & cõtubernium receptus est: atq; hoc primum prudentiæ specimen ea in vrbe dedit, quòd ad eum se potissimè contulit, nõ qui opibus & diuitijs maximè præstaret, (multi enim Romæ tum ditiores opulentioresq; eius ordinis viri erant, quorum illi omnium domus paruissent) sed qui integritate, qui prudentia, qui religione ceteris antecelleret. In eius castissima domo multos annos ita vixit, vt & ad optimarum artium studia assiduè incumberet, & cum reliquis omnibus, tum illi grauissimo viro probatissimus esset: quo etiã honesto in vrbe Roma sacerdotio ornatus est. Erat autem in eo iuene præter excellens ingenium, incredibilis quidam pudor, ac singularis modestia: quæ nõ modò in eius sermone extabat, sed in vultu etiam ipso, & oculis eminebat. Cõmendabat eũ præterea omnibus ijs, qui illum nosserent, grauitas quædam, maior, q̄ quæ ab illa ætate postulanda esset, eximia humanitate temperata. Referta tum ea Vrbs erat erudi-

ssumis, & in omni doctrina ac literarum genere præ-
 stantissimis hominibus. eos ille omnes celetiter amicitia
 & consuetudine cõprehenderat, ex quo celebre iam eius
 nomen, & principibus, quoque viris, ijs præsertim, qui eis-
 dem studiis delectabantur, notum erat: quorum breui tẽ-
 pore omnium gratiam sibi & benevolentiam concilia-
 vit: primis autẽ Federico Fregosio Salernitano Pon-
 tifici familiaris fuit, viro cum genere ac nobilitate, tum
 vitate doctrinæque præstanti: cuius etiam contubernio
 interim post Oliverij Carafa obitum, vna cum Pe-
 trum Bembo optimo & doctissimo viro usus est. Horum
 inter se amicitia Romæ postea maximè illustris fuit. Et-
 enim iam inde ab eorum adolescentia instituta, per om-
 nes ætatis atque honorum gradus, usque ad summam
 facultatem sanctissimè conseruata est: erat enim virtu-
 tis, & studiorum similitudine, firmissimis animorum vin-
 culis, iuncta & constituta. Jam quantopere Sadoletus
 eo tempore virtutis & eloquentia gloria floreret, ex
 facile iudicari potest, quod Leo Decimus, acerrimo
 ingenio, & grauissimo iudicio princeps, simul ac crea-
 tus est Pontifex Maximus, eum statim, & Petrum Bem-
 bum et omni doctorum hominum copia delegit, quorum
 in conscribendis epistolis opera & ingenio vteretur:
 quod apud Romanos Pontifices munus longè honestis-
 simum est. Is autem eo ita munere functus est, ut non in-
 genio modo, & scribendi facultate, qua nemo grate no-
 tior ad illam antiquorum scriptorum laudem propius
 accedere exultimatus est: sed industria etiam, & fide
 principii illi maximè satisfeceret. Itaque apud eum au-
 tem & gratia multum valuit, & ea re facillimè auge-
 re honestatem & facultates suas potuit: Verum usque
 ab hac cupiditate remotus atque abhorrens fuit, ut
 (quod vix credibile visum iri puto, his præsertim tem-
 poribus & moribus) nullum sibi vnquam sacerdotium
 & liberalissimo, & sui amantissimo Pontifice petierit:
 cum nomen amicis suis probis idoneisque hominibus, &

alienioribus etiam, permulta & peteret & impetraret. Tanta idem abstinence fuit, ut cum pro loci eius quem apud principem tenebat autoritate, munera ei multa & ampla mitti solerent, ea semper repudiavit. Hac ille continentia ita delectabatur, ut plerique pecunia, aut elegantiore veste ac suppellectile delectari solent. Sua porro comoda negligentem, aliorum utilitati inferuire, eum autoritatis & gratie fructum esse putabat maximum. Cum profectus esset, voti & religionis causa, ad Laurentana virginis templum, Carpentoractensis ecclesie Pontificatus in Gallia vacavit: eum delatum vltro sibi absenti à Pontifice Maximo aliquandiu recusavit: cum interea eundem Leo flagrantibus alijs denegasset. Ut redijt, diutius illi eum recusare non licuit. Itaque vltud magni animi fuerat, tam honestum sacerdotium vltro à Pontifice Maximo delatum, à se rejicere: ita hoc moderari & Christiani, vocanti ad eiusmodi munus Deo obtemperare. Hoc ille sacerdotium adeptus, primo quanta maxima potuit absens diligentia, commissam sibi ecclesiam per idoneos homines rexit. Post cum ex hac vita Leo excessisset, statim rebus Romanis relictis, Carpentoracte migravit eo consilio, ut populis fidei sue creditis boni & diligentis Episcopi officium prestatet: neque principibus amplius, sed Deo uni, & rectissimis suis studijs inferuiret. Exceptus est aduentus eius maxima letitia & gratulatione illorum hominum: tantam illis iam absens de se opinionem, expectationem commoverat: cui tamen expectationi postea egregie satisfecit. Nam & rebus diuinis procurandis, & vitæ innocentia, & admirabili in primis quadam in eos homines charitate, optimi & religiosissimi Episcopi munus obiit. Vixit in ea vitæ quiete ac tranquillitate quoad Hadrianus Pontifex Maximus, qui Leoni successerat, vixit. Creato enim post Hadriani mortem Clemente Septimo Pontifice Max. ab ipso statim evocatus, ac certitusque est: quem cum eximie diligeret, multisque & magnis eius officijs obstri-

oblitus esset: quin ei pareret, tam amanter & tam acriter euocanti, facere non potuit: neque adeo rectum, neque fas esse existimauit, tam bene merito de se Pontifici, praesertim optimum in Christianum Rempubli- cam se ferenti, operam suam denegare. Itaque etsi in- uentus fecit, ut ab ecclesia sua discederet, tamen ad eum se contulit: verum ea lege, ut ne plus triennium abesset: utique eo exacto tempore, remigrare sibi Carpentora- rum voluntate ipsius liceret. Romam igitur cum uenisset, uersatus est in intima eius Pontificis amicitia & famulante. Nec uero ingenio hominis solum Clemens, sed consilio etiam in administranda repub. usus est. Ad deliberationes eas, quas habebat de maximis & grauis- simis rebus, eum una cum aliquot alijs amicis adhibebat: curas illi omnes & cogitationes suas impertiebat: tantum denique eius fidei, tantum prudentiae tribuebat, ut multa quae ad Christiani nominis quietem, & ad mo- ram ac disciplinae publicae correctionem pertinebant, eius potissimum admonitu & consilio sibi agenda con- firmaret. Atque uinam is Pontifex ea quae interdum praetato quodam animi impetu agere meditabatur, ad- eum perduxisset: profecto cum uniuersa Christiana Respublica meliore loco esset: tum ipsa Italia, atque urbs Roma, eas quibus postea afflicta oppressaque es calami- tates effugisset. Non enim in eo Pontifice rectum in Re- publica sensum requisuisses: constantiam potius, & per- uentantiam maiore in bonis consilijs desiderasses. Ita- que cum salutaribus Sadoleti consilijs saepe usus esse uideretur, flecebarur postea aliorum quorundam, qui longe plurimum apud eum poterant, oratione. Intimus erat Pontifici illi Maximo Sadoletus: amplificandae for- tunc ac dignitatis suae facillimam rationem in manib. habebat: solebatur praeterea, & magno honore afficie- batur ab omnibus. pro sua tamen in Rempubli- cam, nullam commodorum suorum rationem ducens, ex- ceptum ac rerum perturbatione, maximo animi

dolore assidue tangebatur: qui quidem extremum, cum rem in eum locum adductam intelligeret, ut nihil benemouendo & suadendo proficere amplius posset: statuit, quando Reipub. prodesse iam nihil posset, suam saltem ecclesiam prospicere atque consulere. Itaque cum operam suam triennium iam Clemēti summa cum fide & integritate nauasset: etsi nonnulla cōcordia & compositionis spes inter eum Pontificem, & Carolum Imperatorem allata erat, iamque inter eos induciae pacis fuerant: tamen in sententia permansit. Nec verò non monebatur animo, cum ab eo Pontifice esset discessurus, quem cum ob eximiam quādam eius humanitatem, tum ob perpetuam erga se beneuolentiam mirifice amabat. Sed cum cogitaret quanto ecclesiae suae officij ac necessitudinis vinculo obstrictus esset, cumque Carpetoractensis populi desiderium ferre diutius non posset, longiorisque in vrbe Roma commoratoris causam ambitionem iam potius, quam officium visum iri suspicaretur, omnino sibi abeundum esse statuebat: cuius iustae voluntati, ac precibus, ad extremum Clemēs cedere coactus est. Comprobauit eius consilium is profecto qui intimo, hominum sensus perspicit, neque vnquam non rectis bonorum voluntatibus fauet, Deus. Etenim tam opportuno tempore discessit, ut vix dies viginti ab eius discessu intercesserint, cum vrbs Roma, decepto à Caroli ducibus per inducias Clemente, absente ipso ignaroque (ut opinio fuit) Carolo, capta atque direpta est: ut is singulari Dei erga se beneficio horribili illi cladi substractus fuisse videatur. Tum verò, quamquam serò, intellectum est, quam & prudenter sentire Sadoletus, & fideliter monere solitus fuisset. Ille enim & initio dissuasor belli aduersus Carolum, & postea deponendorum armorum assiduus hortator, pacisque quibusuis conditionibus accipiendae auctor semper extiterat, qui quidem cum saepe alias, tum eo tempore, quo Christianis Principibus intestino bello implicatis, bellum à Turcarum Rege Pannoniae illatum est, cum

enim regnum illud, quod Christianæ Reip. firmissimum
 ad eam diem propugnaculum fuerat, maximo in discrimi-
 ne versaretur: honestissime ab ipso Pontifice Maximo
 pacis mentionem fieri, & de deponendis ac potius abij-
 cendis armis agi posse censuit: idque eum admonere non
 desistit. Sed nimirum Deus nobis ob peccata nostra iras-
 citus atque infensus, eum illa urbi Romæ ac sacerdotum
 eodem intelligenda plaga, nos ut resipisceremus, admonere
 statueret: eam illi Pontifici mentem minimè dedit: ut
 tum honestam constituenda concordia occasionem ar-
 ripere. Clade hac cognita, Sadoletus eum quem pariter
 doloris cepit, cum urbis longè omnium nobilissimæ
 discrepatione & vastitate vehementer doluit, tum va-
 riè & graues multorum clarorum virorum, ac sibi ami-
 cissimorum hominum casus, quos tempestas illa oppres-
 serat, in primisque ipsius Pontificis Maximi calamitas ma-
 gnam illi merorem attulit. Non tamen angoribus sese
 dedidit: sed cum Pontifici Maximo, ac multis præterea
 amicis tali eorū tempore literas amicissimè & pruden-
 tissimè scriptas misisset: tum ipse doloris sui leuamen-
 tum à Deo, & ab ijs studiis, ijsque actionibus, quæ eum
 Deo in primis gratis, tum etiam animis salutare sunt,
 petiuit: ad sacrarum enim literarum studia toto tum (ut
 vult) pectore incubuit: quæ post aliarum literarum &
 ætiam cognitionem à se vehementer culta temporib.
 quibusdam, propter occupationes remiserat. Nec vero
 legendo solum, sed commentando etiam & scribendo,
 tum sibi, tum alijs prodesse conatus est. Nam cum reli-
 gionem videret seditiosorum quorundam hominum im-
 pietate magnopere ubique perturbatam: tuenda eius
 studio incensus, Diui Pauli ad Romanos epistolam ma-
 xima religionis nostræ mysteria continentem & obscu-
 rissimis quæstionibus refertam, tribus libris non minus
 præ quam ornate & dilucidè explicauit. Commisissis ve-
 ro suo populo ita præfuit, ut nullum in eos fortis & dili-
 gentis Episcopi munus prætermiserit: quos quidè quanti

faceret, nulla re potuit apertius declarare, quàm quòd eorum causa, amplissimi & potentissimi viri similitatem (qui eo tempore legatus, Auenionem, & finitima illi vrbi oppida, quæ in fine ecclesiæ Romanæ sunt, regebat) homo iniurijs perferendis quæ ipsi fierent, incredibili lenitate, ac nimia propè patientiâ, suscipere veritus non est. Multas enim ecclesiæ suæ iniurias inferri, multa tum à legato, tum ab eius magistratib. ac ministris iniquè decerni atq; agi, pro munere ac pro persona quâ sustinebat, minimè sibi ferendum existimauit. Ac primò quidem illum ab eis institutis, hortando & amicè sapius monèdo, deterrere conatus est: sed cū nihil hac ratione proficeret, cumque eius, quanquam absentis, Romæ magna apud Clementem Pontif. Max. esset autoritas, breui tempore perfecit, vt legatus sese colligeret, & eos quibus præerat populos, magna in posterum equitate & diligentia regeret. Qua in re Sadoleti officium, ac pietatem potius ad eòs aliquantò post amauit, vt non modò cum eo in gratiam redierit, sed ex eo tempore illum & veteri maxime, & patrem etiam appellare solitus fuerit. Recreatis hæc eius actione Carpentora cœnibus & reliquis illis populis, altera ab eo actio non minus pia nec minus illis grata ac salutaris suscepta est. Maxima iamdiu Hebræorum multitudo apud eos confederat: ij Christianos homines imperitos & incalidos circumuenire, & quibus pecunias credidissent, eos tenoris grauitate, & renouandis multiplicandisque vsuris, ad extremum fortunis omnibus euertere solebant. Eorum quoq; auaritiam & fraudes, suscepta miserorum populorum causa, eaquè diligenter apud Pont. Max. & magistratus vrbanos per literas & procuratores acta, magna ex parte repressit tandem ac coercuit. Quinetiam orationem in eos pro Christianis composuit, & eam quidem omnium, quæ ab eo scriptæ sunt, disertissimam. Alia præterea multa varijs temporibus in Carpentora cœnens & rem eorum publicam officia contulit; quibus

hus planè declarauit, nunquam vnum cuiquam chario-
 rem fuisse, quàm ipsi fuerit vniuersa eius ecclesia. Vsu
 frequentissimè venit, vt illi aut Pontifici Maximo, aut Gal-
 lorum Regi, aut ijs qui plurimum apud eos poterant,
 commendandi fuerint: non dici potest: quo animi stu-
 dio, ac potius qua sollicitudine id egerit, profus vt mul-
 to vehementius, quàm si ipsius ageretur res, laborare eo-
 rum causa videretur. Eorum liberi parum idoneis antea
 doctoribus vsi fuerant: hoc quoque ad officium suum
 pertinere existimans, vt illi optimis & moribus & dis-
 ciplinis imbuerentur: curauit, vt doctores semper egre-
 gij ad eos instituendos conducerentur, quibus ipse quò
 diligentius officio fungerentur, præter eam mercedem
 quæ eis publicè dabatur, non exiguam pecuniam contu-
 lit. In eo verò longè maximam curam ac diligentiam
 adhibuit: vt tam turbulentis temporibus, ecclesiam su-
 am in fide, & recta erga Deum religione contineret.
 Itaque si quos in errorem impulsos, à recto itinere decli-
 nante cognouerat, paternis eos admonitionibus in vi-
 am reducere studebat. Si cuiuspiam concionatoris fides
 & disciplina illi suspecta erat, is ne quem aut publicis
 concionibus, aut priuatis disputationibus corrumpere
 posset, prouidebat: denique eiusmodi concionandi mu-
 nus illis mandabat, quorum pietas explorata ipsi esset
 & cognita: quos ipsos etiam attentè audiebat. Non con-
 tinēbat tamen illos homines in officio tantopere hæc
 eius diligentia, quàm ipsius innocentia, liberalitas, conti-
 nentia. Non modò enim neminem vlla vnquam affe-
 cit iniuria: sed multorum ipse iniurias ita pertulit, vt e-
 os patientia & lenitate sua ad extremum sibi amicissi-
 mos reddiderit. Duriore annona magnum hominum e-
 gentium numerum alebat. Patebat eius domus semper
 honestis illius præfecturæ ac vicinitatis hominibus. In
 alios præterea honestos ac pios sumptus, vectigalia sua
 sic solebat impendere, vt vertente anno par ratio es-
 set accepti & impensi: neque enim quicquam tanto
 a s pere

pere detestari solitus erat, quam in sacerdotibus studium cogenda & coaceruanda pecunia. Erant ei omnino modica vel exigua potius vectigalia: sed frugalitate & temperantia in victu cultuq; domestico, assequebatur, ut eius liberalitati sufficerent. Hoc eius vitæ genere, hisque officijs fiebat, ut illi eum populi incredibili pietate & cultu prosequerentur, ac summam, uti parenti, fidem rerum suarum omnium haberent. Delecti quidem (hoc communis eorum consilij nomen est) ad eum de rebus omnibus publicis referre, eius sententiam imprimis sciscitari, & exquirere solebant: eius denique vnus monitis & consilijs nitentur. Nec verò illis modò populis tantopere charus & probatus erat, sed omniferè Gallia magnum eius erat nomen, magna virtutis & integritatis opinio. Itaque Franciscus Rex cum Lugdunum quodam tempore venisset: atq; ibi officit caula à Sadoletto conuentus fuisset: eum & comiter admodum atq; honorificè excepit, & ex colloctionibus aliquot, grauitate hominis prudentiaq; perspecta, si manere apud se vellet, honestissimum illi in amicitia sua locum, & amplissima præmia detulit. At is cum Regi gratias egisset, de tam propensa erga se voluntate, exposuit quo consilio res Romanas reliquisset, petijtq; ab eo, ut se ad officium & munus suum redire pateretur: cuius consilio animoq; collaudato, Rex eum amantissimè dimisit. Discessit autem illinc cū Regis iudicio probatissimus, tum collecta multorum ex amicis & pupularis Regis gratia, quorum studia & beneuolentiam erga se, varijs postea ecclesiæ suæ temporibus expertus est: velut eo tempore, quo Franciscus Allobrogum regulo bellum intulit: ea autem res ita se habuit: Per Carpentoractensem agrum Regis exercitus iter faciebat: in eo exercitu Gulielmus quidam erat, qui magnam Germanorū manum ad regem adduxerat, homo iracundus & præceps. Accidit, ut cum aliquot eius milites Carpentoracte ingressi petulantius sese gererent, eorum

contu-

contumelias & insolentia accensis commouerentur primo nonnulli opifices, deinde tota ferè (vt fit) ciuitas commoueretur: quo in tumultu vno alteroue ex Gulielmi milibus occiso, reliqui ex oppido expulsi, se ad ducem suum receperunt. Eam ille suorum caedem & iniuriam vltimus, cum ira exarsisset, copias suas continuo vnà cum aliquot tormentis bellicis Carpentoraete adducere parabat. Haere cognita Sadoletus, cum fortè tum extra oppidum esset, suorum periculo exanimatus, paratusq; eandem quam illi fortunam subire, properè accurrit. Ad eum statim conuersus factus est, illum omnes intuebantur, quid agerent, quò se verterent nesciebant: Germanorum enim cohortes iam iam affuturas esse nuntiabant. Is nuntios statim & literas ad praefectum regium pro ea qua inter eos erat notitia mittit, ciuitatis periculum exponit, auxilium implorat. Praefectus caritate hominis & precibus adductus, Gulielmum accersit, cum egrè ac vix placatum, incepto cogit desistere. Ita Carpentoraetes cum iam propè de salute & fortunis suis desperarent, Episcopi sui beneficio ex ingenio periculo erepti sunt. Gesta autem ea res est mortuo iam Clemente Pontif. Max. cum Paulus ei tertius successisset. Huius quoque Pontificis accersitu Romanum Sadoletus redire coactus est. Etenim is sui Pontificatus initio spem atq; expectationem omnium mirabiliter erexit: ostendit enim sibi in animo esse, nouis legibus solutam sacerdotum disciplinam astringere: & sublatiis eis, quae à superioribus Pontificibus Romanis inducta, minus probarentur, sanctiorem gerendi summi Pontificatus rationem instituire. Eius rei perficiendae causa è longinquis locis accersit, quos doctrina, integritas, & prudentiae maximam opinionem habere intelligebat: vt cum eis, cumq; alijs praeterea quibusdam, quos ex amplissimo ordine adhibiturus erat, tantarum rerum consilia communicaret: eorumq; admonitiones aut abroganda essent, aut sancienda, cognosceret.

seeret. Hi autem qui accersiti sunt omnino sex fuerunt, in quibus Iacobus Sadoletus fuit, qui tam grauem ob causam Pontificis Maximi literis euocatus, paruit ei, vt debuit. Agitata ea res fuit complures dies, Sadoletus & reliquis grauissimis vitis nihil earum rerum obricentibus, quæ ad sedendam sacerdotum, imprimisq; summi illius sacerdotij inuidiam, pertinere videbantur: quo quidem tempore Sadoletus etiam eis de rebus aliquot orationes scripsit, quò Pontificis Maximi animum ad rem tam præclaram, tamq̃ue Reipublicæ salutarem, perficiendam acrius accenderet. Verum cum tota ea res postea ob multas & magnas difficultates, & impedimenta quæ obijci videbantur, vel refluxisset, vel dilata in aliud tempus fuisset. Sadoletus non amplius Romæ sibi terendum tempus existimans, de reditu cogitabat: cum repente vnâ cum quibusdam optimis & præstantissimis viris in senatum Romanæ ecclesiæ à Pontifice Maximo cunctis illius ordinis suffragijs, magna bonorū omnium lætitia & gratulatione delectus est. Tum is Carpentoraacte spectans, & ad ecclesiam suam redire cupiens, cum pristinam vitæ suæ rationem ea dignitatis amplificatione obturbatum iri intellexeret, eum honorem recusare in animo habuit: iamq; hæc de re epistolam cōposuerat, quam ad Pontificem Maximum mittere cogitabat. Sed cum in eo accipiendū honore amicorum consilio autoritatq; cessisset, ita in Remp. versatus est, vt nihil præter ipsius Reipublicæ comodum, & sedis Apostolicæ dignitatem, propositum vnquam habuerit: ac sententiam suam ea qua decuit libertate & constantia semper dixerit. Huius adeo animi ac libertatis suæ magnum Reipub. pignus dedit, quo primum die sententiam in senatu dixit: planè enim declarauit, nihil sibi vnquam sancta illa maiorum nostrorum disciplina, mihi fide sua & officio futurum antiquius. Fortè eo die agebatur de amplissimi & nobilissimi cuiusdam hominis honore & commodo: erat autem Sadoletus non colle-

collega eius recens solū, sed verus etiam amicus. Itaque non poterat non inuitus homini, quem multis de causis plurimi faciebant, refragari: tamen cum causa esset eiusmodi, ut illum honeste, saluis sanctissimis legibus, sententia sua adiuuare non posset: illud quod boni & constantis senatoris fuit, fecit, ut legibus ipsis potius, & religioni suæ consulere. Nec verò non eadem libertate & constantia usus est, quotiescunque accidit, ut de ipsius Pontific. Maximi commodis, aut etiam honoraretur. Libertate autem vti sic solebat, ut neminem caute posset offendere: leniebat enim illam eiusmodi orationis modestia, quæ cogebat eos ipsos, quibus aduersaretur, in optimam partem ea quæ is dixisset, accipere. Sed ut amicitia & gratia nihil dabit: cum id fieri eius fides minimè pariebatur: ita cum è Republ. esse censebat, quempiam in amplissimum ordinem ascisci, aut alio quopiam ornamento atque honore affici, cupidissimè et ac studiosissimè fauebat. Itaque complures egregios & virtute ingenioque præstantes viros, quò in senatam legerentur, aut alijs sacerdotijs ornarentur, Pontifici Maximo partim coràm, partim absens per literas commendauit: idque illis saepe inscientibus: non enim hoc ambitione adductus faciebat, sed studio Reipubl. Nec verò illendum est de illis officijs, quæ in quosdam Germaniæ Principes, ipsorum quidem etiam, sed multo magis Reipubl. & communis religionis causa contulit: semper enim illa tot Germaniæ populorum & principum debilitate, ecclesiæ luctuosa, ipsis pestifera, grauissimè doluit: semper ut ij, qui & poterant & debebant, tanto illi valueri mederentur optauit. Sed cum sedulitate sua ipsi quantum ab ecclesiæ & Pontifice Romano penitus auerterant, prodesse nihil posset, enixè id operam dedit, ut eos saltem qui sua sponte in recta religione permanerant & sedi Apostolicæ amici erant, officijsque suis assignarent etiam auctoritate & firmiores redderet. Itaque Gregorium in primis, hunc Bauariæ, illum

lum Saxoniae ducem, omni suo studio officioque complexus est: quaecumque ab eo proficisci potuerunt ad illos ornandos, & cohonestandos, profecta sunt: in eorum negotiis de quibus cum Pontifice Maximo agendum esset ipsorum procuratores, & legatos, opera, consilio, auctoritate sua semper adiunxit. Eius porro officia ad eam gratiam illis fuerunt, ut & amicissimè ei scribere soliti fuerint, & gratias agere, & procuratoribus suis, ut eius potissimum opera & consilio uterentur, praescribere. In grauisimum postea morbum incidit, ex quo nondum planè sese confirmauerat, cum proficiscentem Paulum Pontificem Maximum ad reconciliandos Carolum Romanorum Imperatorem, & Franciscum Gallorum Regem, graue inter se & diuturnum bellum gerentes, secutus est: quo in itinere cum Placentiam venisset, de integro aegrotauit. Ibi cum aliquot dies curandi sui causa substitisset, ut primum conualescere cepit, festinans properansque optatissimè illi de pace actioni interesse, itineri se commisit: neque desitit, quin Nicaeam quò conuenturi illi erant Principes, perueniret. Tum verò tempus illud ratus esse, quo bonos omnes pacem vigere oporteret, ut ea fieret pro sua parte vehementer enixus est. Deinde cum ea minimè conuenire potuisset, pactis Pontificis Maximi opera decem annorum induciis, cum is Pontifex Romam reuertere, ipse concessu eius Carpentora cte, reficiendi & confirmandi sui, ac reuiscenda ecclesiae causa se recepit. Commoratus ibi est, ut rem familiarem planè cõstitueret, aliquanto diutius, quam se facturum ostenderat: ne tamen operam suam interea Reipublicae nauare desineret, opus praclarum sanè, & Reipublicae temporibus aptum aggressus est, de extructione catholicae (ita enim incribentur) Ecclesiae: quod opus Ioanni Saluiato collega suae desponderat, cum propter veterem eorum inter se necessitudinem, rum ob excellentem eius viam in sacris literis & ceteris disciplinis, quae magno viro dignae sunt, scientiam.

Verum

Verum propter itinera & occupationes, quæ illum à
 hæc ex aliis postea impeditum tenuerunt, nec tres, quos
 iam confecerat eius operis libros, perpolire, nec quar-
 tum quem illi tanquam fastigium addere in animo ha-
 bere, instituire potuit. Reuocatus enim Romam, vix
 dum ibi conlisterat, cum renouato quibusdam de causis
 inter Carolum & Franciscum bello, & ob eorum discor-
 dia Republica Christiana iterum in maximum discrimen
 adducta, quippe cum Turcicum bellum impende-
 re videretur: Paulus Pontifex Maximus per legatos cum
 eorum de pace agendum esse existimauit. Ita-
 que delectus ipse est, qui legatus ad Galliarum regem iret:
 qui quanquam affecta iam ætate esset, tamen nullum
 pro Republica laborem aut periculum recusans, lega-
 tionem eam suscepit: adhibitaq; diligentia, quantâ ma-
 ximam ferre senile corpus poterat, maturè in Galliam
 peruenit. Talis viri autoritate regem permotum esse res
 postea declarauit. Nam cum ei Sadoletus Pontificis Ma-
 ximi mandata ac monita exposuisset, post aliquot con-
 gressus, animum eius, quanquam armati & viribus suis
 induratus, ad pacem flexit. Itaque ex magna desperatione
 concordie, subito in spem compositionis ventum erat,
 in modo aliter legati qui in Hispaniam ad Carolum
 missus fuerat, felicior fuisse legatio. Non est autem o-
 mittenda illa in legatione singularis eius abstinentia:
 nam cum legatorum qui à Romanis Pontificibus mitti
 solent, quando extra urbem Romam sunt, varia & mul-
 tiplex sit potestas, & eam ob causam facultatem ha-
 beant magnæ conficiendæ pecuniæ, neque id propter
 immemoriam aliorum consuetudinem turpe habeatur:
 ea tamen potestate ipse ad quæstum abuti minimè susti-
 nuit, neque nisi graui ex causa vsus est: ac ne comites
 quidem suos quicquam, præter mercedes pro scriptu-
 ris huiusmodi quæpiam opera debitas, quas ipsas et-
 iam inuenit, accipere passus est. Vt à rege autem dis-
 cessit, Carpentoracte venit, quò reliquam ibi hyemem
 mane-

maneret, seq; ex assiduis laboribus reficeret: id enim ei Pont. Maximus, ætati hominis & valetudini parcens, permiserat. Hoc quoq; Sadoleti integritatis exemplum sit, quòd cū extremo legationis tempore integri mensis sumptum accepisset, atq; ante exactum mensem Carpentoraacte peruenisset: decem dierum sumptum (tot enim dies reliqui fuerant) referri vtrique ad quæstorem Pontificis Maximi, quanquam dissuadentibus amicis, & nimiam eius religionem accusantibus, iussit. Eodẽ tempore clientes domesticos, quorum opera strenua & fidei in legatione vsus fuerat, alium alio præmio, & quidem supra facultates suas remuneratus est. In sequenti estate in Italiam non sine magno Carpentoraactensium dolore discessit. Eò cū venisset, interfuit colloquio Pauli Pontificis Max. & Caroli Romani Imperatoris, qui in agro Parmensi congressi sunt. Iter tum ex Hispania Carolus in Germaniam habebat: oblata ea occasione, Sadoletus magnum laborum quos in legatione pertulerat fructum captum iri à se existimavit, si illum quoque ad pacem hortatus esset. Redierat enim ex legatione Gallica, animumq; eius regis ad concordiam propensum cognouerat, vel ipse potius effecerat. Verū adeò Carolus dolore iraq; exarserat, quòd à Rege Galliarum bellum renouatum fuisset, vt neq; accurata Sadoleti oratio neque ipsius Pontif. Max. autoritas quicquam profecerit. Is tamen postea, lenita videlicet ira, post victum & in deditionem acceptum Sicambrorum ducem, qui regis partes secutus fuerat, & expugnata nonnulla Galliarum oppida, pacem cū eo rege fecit: qua ex re Sadoletus tantum lætitiæ ac voluptatis cepit, vt Deo bonorum omnium auctori, ab ecclesia sua meritum continuò honorem haberi iusserit, & scriptam ipse orationem paulò post Carolum miserit, per quam illius sapientia & moderatione laudata, gratias ei egit suo & Christianorum omnium nomine: & ad ea quæ pro religione, & concordia, ac libertate Christiani nominis agenda restabāt, eum

tam accedere atque incitare conatus est: cuius optaris
 magna iam ex parte, optimi & fortissimi Imperatoris
 virtus pietasque respondit. Fuit enim hic vir incredibili
 quodam in Republicam Christianam studio: ut ego
 quidem, qui pro diuturno contubernio sensus eius sa-
 tis cognitos & perfectos habui, hoc de eo affirmare non
 dubitem, plus illum doloris semper ex malis hausisse
 communibus, contraque ex publicis commodis gaudij,
 quam rebus suis vel secundis lætatus sit, vel aduersis do-
 luit. Idem moribus fuit facillimis, animo aperto ac
 simplici, natura omnino ad iracundiam procliuior,
 sed eius comprimendæ assidua meditatione tantum pro-
 ficere, ut lentus potius esse videretur: ac si quando pau-
 lo esset commotior, tum maxime sedata & voce & ora-
 none vteretur. Amicitias summa cum fide, & quibus-
 cumque potuit officiis coluit: familiam suam ea charitate
 et profecutus, ut cum de suis minimum, de illius com-
 modis plurimum laboraret. Patrem, iuuenis: matrem,
 senex fere octogenariam amisit: ambo quoad vixerunt
 summa pietate dilexit & coluit. Fratribus, qui ei com-
 plices fuerunt, partem suam primo paternæ heredita-
 tis donauit, post aliis quoque eos beneficiis affecit. Ad-
 iutor ad regendam Carpentoractensem ecclesiam, cum
 iam senex esset, ut sibi Paulus Sadoletus fratris patrue-
 lis filius daretur, à Clemente impetrauit: idque non tam
 propinquitati à se datum dicere solitus est, quam ado-
 lecentis ingenio, atque virtuti. In literarum studiis sum-
 ma industria versatus est. Lucubrare autumno ineunte
 bene mane incipiebat, hyeme verò multò etiam matu-
 rus ad tempus grauioribus studiis aut scriptioni dabat:
 quod si supererat temporis, id totum literarum studiis red-
 dabat. Hactenus ea quæ de vita eius memoriæ prodenda
 esse visa sunt, scripsimus: nunc de eius obitu pauca scri-
 beamus: qui quidem vitæ eius integerrimè atque innocen-
 tissimè a ceteris planè consentaneus fuit. Habitare trās Ty-
 berim cæperat, in ædibus D. Mariæ templo adiunctis:

ibi autumnii initio in febrem incidit, quae leuis primò, ac propè contemnenda esse videbatur: sed cù nunquã planè deederet, morbus ingrauescere cepit. Tum is statim accessit sacerdotem iussit: eo adhibito, ritè & summa cum religione, omnia quae diuinitus ad expiandos animos & placandum Deum insituta sunt, seruauit: quidem diuina coram eo facta, antequam sacrum illud & salutare Domini nostri corpus acciperet, cum CHRISTVM Deum ac conservatorem nostrum, subleuatus à suis, venerari, & supplici quadam oratione affari cepisset: tantam subito lacrymarum vim profudit, vt eam precationem præ fletu ac singultibus absoluere vix potuerit: supremis propè vocibus ac mandatis Paulo Sadoletto, qui ei summa pietate assidebat, ecclesiam suam cõmendauit: ac paulo post magno suorum luctu, magno bonorum omnium mœrore ac desiderio, animam Deo reddidit. Doluit eius morte Paulus Pontif. Max. doluit senatus: à Ioanne quidem Petro Carapha Sabinorù Episcopo, quo primum die post eius obitum senatus habitus est, ea de illo habita est, magno cum assensu cù reliquorum patrum, tum ipsius Pont. Max. oratio: vt neq; vberius cuiusquam vita laudari, nec mors dolentius deplorari potuisset videretur. Laudauit eum item luculenta oratione, maxima honestissimorum cuiusq; ordinis hominum frequentia, in aede D. Laurentij, Iacobus Gallus, cuius Romanus in primis honestus. Obijt annum agens Septuagesimum. Sepultus est sine vlla funeris pompa (ita enim ipse praescripserat) in aede quae curationis eius fuerat, Diuo Petro in Exquitiis sacra.

FINIS.